

Κρόκος: η αρχαία θεϊκή κίτρινη βαφή (Δρ Σταύρος Πρωτοπαπάς)

/ [Πεμπτούσια](#)

Τα δε βαπτόμενα πάντα τας χρώας από των βαπτόντων λαμβάνει. πολλά μεν γαρ τοις άνθεσι βάπτεται τοις φυομένοις, πολλά δε ρίζαις, πολλά δε φλοιοίς η ξύλοις η φύλλοις η καρποίς [...] και όλως όσα χρώας ίδιας έχει. αεί γαρ από πάντων αυτών, άμα τω τε υγρώ και θερμώ των χρωμάτων συνεισιόντων εις τους των βαπτομένων πόρους, όταν αποξηρανθή, τας απ' εκείνων χρώας λαμβάνει...

Αριστοτέλης, Περί χρωμάτων, 794α,16.

Εικ. 1. Κροκοσυλλέκτρια στο Ακρωτήρι της Θήρας, 1650 π.Χ. Μουσείο Προϊστορικής Θήρας.

Η ανωτέρω καταγραφή του Αριστοτέλη φανερώνει τις ανεξάντλητες πηγές της φύσης, όπως άνθη, ρίζες, φύλλα, φλοιοί, ξύλα και καρποί, που χρησιμοποιούσαν στη βαφική οι αρχαίοι τεχνίτες βαφείς.

Ο κρόκος, η πορφύρα, το ερυθρόδανο και το ινδικό θεωρούνται τα αρχαιότερα βαφικά υλικά που χρησιμοποίησε ο άνθρωπος. Στην Ανατολή φαίνεται ότι αυτά τα βαφικά χρησιμοποιήθηκαν για πρώτη φορά πριν από τουλάχιστον 4.000 χρόνια. Στο Αιγαίο οι Έλληνες χρησιμοποίησαν αυτά τα υλικά, καθώς και όμοια, από τους προϊστορικούς χρόνους.

Η χρήση του κρόκου και ειδικά των στιγμάτων του άνθους, ως άρωμα, φαρμακευτικό και κίτρινο βαφικό υλικό μαρτυρείται στην τέχνη της εποχής, καθώς και σε γραπτά κείμενα Γραμμικής Β. Πράγματι υπήρξε βασικό ζωγραφικό στοιχείο σε τοιχογραφίες και αγγεία. Δυστυχώς δεν έχουν εντοπισθεί κατάλοιπα βαφικού υλικού, αφού αυτό είναι αδύνατο για λόγους που θα περιγραφούν παρακάτω.

Σύμφωνα με τη μυθική παράδοση, η ελληνική λέξη «κρόκος» προέκυψε όταν ο θεός Ερμής, παίζοντας στα λιβάδια με το φίλο του Κρόκο, τον τραυμάτισε θανάσιμα άθελά του στο κεφάλι. Πέφτοντας ο Κρόκος νεκρός, τρεις σταγόνες από το αίμα του έπεσαν στο κέντρο του λουλουδιού και προέκυψαν τρία νηματίδια στο χρώμα του αίματος. Έκτοτε το λουλούδι πήρε το όνομα κρόκος. Οι θεϊκοί συμβολισμοί είναι προφανείς για τον κρόκο, το λουλούδι με τα σπάνια χαρίσματα, που έχει χρησιμοποιηθεί διαχρονικά μέχρι σήμερα σαν φάρμακο, άρτυμα και βαφικό υλικό.

Ο Όμηρος στην Ιλιάδα γράφει ότι όταν ο Δίας αγκάλιαζε την Ήρα φύτρωναν γύρω κρόκοι, ενώ σε άλλο σημείο αναφέρει “Ήώς μεν κροκόπεπλο” (Θ,1,Τ,1) παρομοιάζοντας την αυγή με το κίτρινο του κρόκου.

Οι αφηγηματικές τοιχογραφίες της Μινωικής εποχής πιστοποιούν τη μεγάλη χρήση του κρόκου ως αρώματος, φαρμακευτικού και βαφικού υλικού. Γνωστή είναι η τοιχογραφία των ανακτόρων της Κνωσού της 2ης χιλιετίας π.Χ. με τον γαλάζιο κροκοσυλλέκτη πίθηκο.

Είναι χαρακτηριστική η περίφημη τοιχογραφία “κροκοσυλλέκτριες” από τη Σαντορίνη του 16ου π.Χ. αιώνα, όπου νέες, με πολύχρωμες ενδυμασίες συλλέγουν κρόκους από βράχους (εικ. 1). Παρατηρούμε άφθονη απεικόνιση κρόκων, ακόμη και στον αέρα με καταφανή σχεδίαση των στιγμάτων του άνθους, λόγω της σημασίας τους. Οι σειρές των τοιχογραφιών αυτών με τις τελετουργικές συλλογές του κρόκου καταδεικνύουν την ξεχωριστή θέση, που είχε την εποχή εκείνη ως βαφικό και φαρμακευτικό υλικό.

Εικ. 3. Κρόκος ο ήμερος (*Crocus sativus* L) στο χωριό Κρόκος της Κοζάνης.

Ο περίτεχνος και τελετουργικός υφασμένος πέπλος, που κάθε πέντε χρόνια αφιέρωναν οι Αθηναίοι στη θεά Αθηνά κατά τη μεγάλη εορτή των Παναθηναίων, ήταν κροκωτός. Το ύφασμα της θεάς Άρτεμης ήταν επίσης κροκωτό (σημ. 1). Η Ιφιγένεια προσήλθε στη θυσία της με κροκοβαμμένο ύφασμα (σημ. 2). Ο Αισχύλος καταγράφει ότι τα επίσημα ενδύματα του Δαρείου ήταν βαμμένα με κρόκο (σημ. 3). Το ακαταμάχητο του χρώματος εμφανίζεται καθαρά στις κωμωδίες του Αριστοφάνη: η Λυσιστράτη παροτρύνει την Κλεονίκη να φτιάξει κροκωτό αραχνούφαντο φόρεμα, ώστε οι άνδρες από θαυμασμό να μην μπορούν ούτε το δόρυ να σηκώσουν (σημ. 4) ενώ ο Διόνυσος στους Βατράχους μεταμφιέζεται σε Ηρακλή φορώντας τη λεοντή επάνω από τον κροκωτό χιτώνα (σημ. 5).

[Συνεχίζεται]

Σημειώσεις

1. Αριστοφάνης, *Λυσιστράτη*, 641-647.

2. Αισχύλος, *Αγαμέμνων*, 240-241.
3. Αισχύλος, *Πέρσαι*, 192.
4. Αριστοφάνης, *Λυσιστράτη*, 51.
5. Αριστοφάνης, *Βάτραχοι*, 46.